

Aan de voorzitter van de Statencommissie Bestuur, Financiën en Economie.
Postbus 122
9400 AC Assen.

Emmen, 10 december 2007.

Geachte heer Peters,

Tijdens de op 7 november 2007 gehouden vergadering van de statencommissie Bestuur, Financiën en Economie (BFE) is onder andere de betrokkenheid van de staten bij SNN-aangelegenheden aan de orde geweest.

De aanleiding van de discussie was de brief van 17 oktober 2007, met bijlagen betrekking hebbend op de agenda van het AB SNN van 30 oktober 2007, van collega Albert Kerstholt en ondergetekende.

Inmiddels hebben wij kennis kunnen nemen van de brief d.d. 16 november 2007 met als bijlage de Nota Europastrategie 2007-2011 van het Samenwerkingsverband Noord-Nederland. (documentnummer 45/Ec/20070 14209).

Gelet op de discussie van 7 november j.l. maar ook gezien het feit dat, volgens de brief, de komende tijd de inhoud van deze nota als basis zal dienen voor de Drentse aanpak achten wij het aangewezen dat deze nota onderwerp van gesprek wordt binnen de staten.

Voor de vergadering van het AB SNN op 30 oktober 2007 stond eveneens geagendeerd het Actieplan Noordelijke Ontwikkelingsas 2007-2010.

Op pag.13 bijvoorbeeld wordt gesproken over visieontwikkeling voor de Noordelijke Ontwikkelingsas.

Op 12 februari 2008 staat de eerstkomende vergadering van het AB SNN gepland, dus na de vergadering van de statencommissie BFE van 30 januari 2008.

In beide aangedragen notities staan zaken die een brede afweging vragen en met als uitkomst van de discussie een opvatting waarmede de AB-SNN leden op 12 februari 2008 hun voordeel kunnen doen.

Het is om deze reden dat wij u verzoeken beide genoemde nota's te agenderen voor de vergadering van de statencommissie Bestuur, Financiën en Economie van 30 januari 2008.

Met vriendelijke groet,
Namens de statenfractie van de Partij van de Arbeid.

Albert Huizing.

Naar de TOP van Europa

> Actieplan Noordelijke Ontwikkelingsas 2007-2010 <

Versie 3.0 Vastgesteld 9 oktober 2007

Projectorganisatie Noordelijke Ontwikkelingsas

Inhoudsopgave

1. Inleiding	p. 2
2. Van Amsterdam naar Helsinki: 10 boodschappen voor Noord-Nederland	p. 5
3. Nulmeting: de netwerken van Noord-Nederland met het NOA-gebied	p. 10
4. Visie en strategie	p. 13
5. Organisatie en uitvoering	p. 17

1. Inleiding

1.1 Het wonder van Noord-Europa

“Twintig jaar geleden was Noord-Europa een verdeeld en perifeer gebied. Landen en volken langs de kusten van de Oostzee waren van elkaar gescheiden door verschillende politieke en economische systemen. De afgelopen 13 jaar zijn Zweden, Finland, de Baltische Staten en Polen lid geworden van de Europese Unie en is Duitsland herenigd. Rusland is nauwe relaties aangegaan met de Unie. Sinds het begin van de jaren negentig kan de Baltische Zeeregio worden gezien als een soort geopolitiek laboratorium: een regio die de nasleep van Koude Oorlog overwon en vervolgens een waar succesverhaal werd.

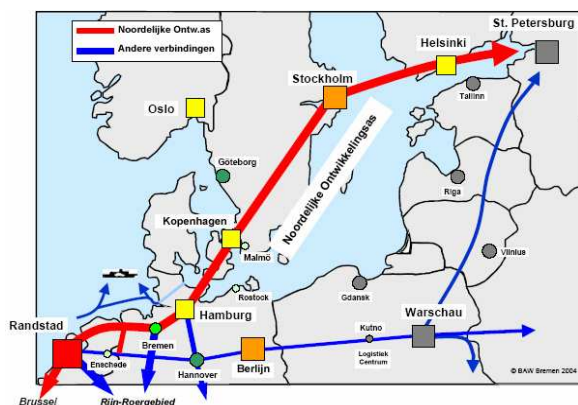
De Baltische Zeeregio behoort nu tot de meest dynamische regio's van Europa op het gebied van kennis, wetenschap en technologie. Het gebied is politiek opmerkelijk stabiel en kent een hoge economische groei. Historici herinnerden ons er aan dat dit recente integratieproces eigenlijk het herstel betekent van vanzelfsprekende en natuurlijke contacten die altijd al in dit deel van Europa hebben bestaan”.

Met deze woorden beschreef Matti Vanhanen, minister-president van Finland, kernachtig de wonderbaarlijke transformatie van zijn regio tijdens de opening van het ‘Top of Europe’ Baltic Development Forum in oktober 2006.

Die nieuwe dynamiek is goed zichtbaar in het hele gebied: de haven van Hamburg kent de laatste jaren ‘double digit’ groeicijfers. Het gebied Kopenhagen-Malmö ontwikkelt zich tot een nieuwe metropolitane regio en staat samen met steden als Helsinki, Stockholm en Gotenburg in de top 20 van meest aantrekkelijke steden voor investeerders (aantrekkelijker dan de Randstad!). En voorheen slaperige havenplaatsjes in Oost-Finland groeien uit hun voegen groeien als overslagplaats voor containers met elektronica en auto's voor Rusland.

1.2 Het NOA-initiatief van Noord-Nederland

Al in 1996 signaleerde Noord-Nederland in de Nota Europastrategie dat de ontwikkelingen in de Baltische Staten en Scandinavië nieuwe kansen bieden. En in 1997, toen het Kompas voor de toekomst werd opgesteld, werd voor het eerst gesproken over een ‘noordcorridor’. De nota ‘Pieken in de Delta’ van het Ministerie van Economische Zaken bestempelde Noord-Nederland in 2004 als ‘de schakel tussen de Randstad en Noordoost-Europa’. Het Dagelijks Bestuur van het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) besloot in hetzelfde jaar om serieus werk te maken van dit gegeven. Het Duitse onderzoeks-bureau BAW uit Bremen kreeg de opdracht uit te zoeken hoe het SNN haar geografische positie zou kunnen benutten. Het onderzoeksrapport van dit bureau liet er uiteindelijk geen misverstand over bestaan: er ontwikkelt zich een nieuwe Trans-Europese as, de Noordelijke Ontwikkelingsas (NOA), die loopt van Sint-Petersburg via Helsinki, Stockholm, de Øresund-regio (Kopenhagen-Malmö), richting Hamburg en Bremen. Dit biedt voor Noord-Nederland grote kansen om als stepping-stone te fungeren tussen de Randstad en de regio's op deze as.

Aanbevelingen van BAW (2005):

De sterke economische groei in Noord-Polen, de drie Baltische Staten en de Russische St.-Petersburg regio biedt grote mogelijkheden voor private economische investeringen en markuitbreiding. Aan de andere kant bieden de Scandinavische landen, Noord-West Duitsland en Noord-Nederland door de hoge welvaart en intensieve kenniseconomie ook veel kansen voor innovatieve ontwikkelingen. De belangrijkste aanbevelingen in dit onderzoek zijn:

- *Verbeter het profiel van Noord-Nederland als expertregio voor maritieme industrieën en energie clusters (gas, wind, biomassa)*
- *Breid de geplande Zuiderzeelijn uit tot voorbij Groningen en verbind deze daarbij de TEN-hogesnelheidslijn van Hamburg naar Stockholm*
- *Ontwikkel een “Northeast Corridor Alliance” met verschillende internationale organisaties*
- *Besteed extra aandacht aan de banden met Zuid-Finland, de Øresund-regio en Noord-West Duitsland. Deze banden zijn essentieel voor Noord-Nederland*
- *Verbind het samenwerkingsnetwerk rond de Noordzee met het samenwerkingsnetwerk rond de Baltische Zee*
- *Versterk betrokkenheid van de private sector bij de netwerken in Noordoost-Europa*
- *Versterk de voor Europa belangrijke clusters: life sciences, telecom, energie, logistiek, maritieme industrie, chemie en zakelijke dienstverlening*
- *Vergroot de Noord-Nederlandse betrokkenheid in de academische en technologische netwerken in Noordoost-Europa*
- *Bouw een Europese reputatie op als aanbieder van persoonlijk post-doctoraal onderwijs en life-long learning*

Aanvullend op de studie van BAW heeft het bureau Buck Consultants International een inventarisatie uitgevoerd naar de netwerken, partnerships en overige contacten tussen Noord-Nederland en diverse publieke en private partijen op de NOA (zie kader).

Aanbevelingen van BUCK (2005):

- *Tot op heden wordt het NOA-concept gezien als een idee van het georganiseerde bedrijfsleven en bestuurders*
- *Er is een cultuuromslag nodig voor met name het mkb in Noord-Nederland om het bewust te maken van de mogelijkheden en kansen van grensoverschrijdende samenwerking*
- *Activiteiten zoals handel, kennisuitwisseling, culture samenwerking etc. zijn weinig afstandgevoelig en zijn daarom voor Noord-Nederland interessant, zeker onderwerpen die gericht zijn op agri-food, chemie, energie en water*
- *De strategie om het NOA-concept verder uit te bouwen zal onder meer moeten bestaan uit een krachtige promotie van het concept*
- *De Noordelijke Ontwikkeling is een lange termijn investering. De levenscyclus van internationalisering die bedrijven doorlopen vergt de nodige jaren en dit geldt ook voor investeren in de NOA*

De Noord-Nederlandse bestuurders hebben de boodschap opgepakt en eind 2005 heeft het Dagelijks Bestuur van het SNN de startnotitie NOA vastgesteld. Op basis daarvan is begin 2006 een nieuw gevormd Projectbureau NOA, bestaande uit een projectleider en een projectmedewerker/secretaris, aan de slag gegaan met als belangrijkste activiteiten een uitgebreide verkennings- en promotieronde langs vertegenwoordigers van overheden, bedrijfsleven, kennis- en culturele instellingen in binnen- en buitenland, het opstellen van een communicatiestrategie, een studie naar toekomstige organisatiemodellen voor de NOA en een nulmeting die inzicht moet geven in hoe onze netwerken met Noordoost-Europa er nu voor staan. Daarnaast is een serie netwerkbijeenkomsten rond de NOA georganiseerd en is deelgenomen aan activiteiten van derden. Enkele hoogtepunten uit de NOA-kalender van de afgelopen periode worden hierna weergegeven.

Hoogtepunten uit de NOA-kalender:

<i>Wat</i>	<i>Wanneer</i>
<i>Presentatie NOA aan premier Balkenende in Paterwolde</i>	<i>11 januari 2006</i>
<i>Presentatie NOA op het Interreg Baltic Sea Region congres in Malmö</i>	<i>16 mei 2006</i>
<i>Presentatie NOA aan minister-president Wulff van Niedersachsen in Assen</i>	<i>8 juni 2006</i>
<i>Introductie NOA/Noord-Nederland bij ambassadeurs van Finland, Zweden, Denemarken, Noorwegen, Estland</i>	<i>Najaar 2006</i>
<i>Introductie Noord-Nederland op bijeenkomst BSSSC (Kiel) en het Baltic Development Forum (Helsinki),</i>	<i>21 september 2006 30 oktober 2006</i>
<i>NOA als thema bij Jaarcongres VNO-NCW Noord in Groningen</i>	<i>17 oktober 2006</i>
<i>Workshop gezamenlijke projectontwikkeling voor Interreg projectleiders Baltic Sea Region (BSR) en Northsea Region (NSR) Groningen</i>	<i>19-20 oktober 2006</i>
<i>Bestuurlijk bezoek gemeente Groningen aan Hamburg</i>	<i>1-3 november 2006</i>
<i>NOA-tafels bij business lunch tijdens opening tentoonstelling Akseli Gallen-Kallela in het Groninger Museum</i>	<i>16 december 2006</i>
<i>Presentatie NOA voor Statenleden en Management van de provincies</i>	<i>2006</i>
<i>Bijeenkomst Kunst, Cultuur, Economie en NOA in het Groninger Museum met stakeholders Kunst&Cultuur uit Noord-Nederland</i>	<i>15 februari 2007</i>
<i>AIIESEC-congres rond promotie internationale stages vanuit NOA</i>	<i>22 februari 2007</i>
<i>Bezoek van de CdK's van Fryslân, Groningen, Drenthe en Overijssel aan Hamburg</i>	<i>29 maart 2007</i>
<i>Bezoek aan de Zuid-Finse gemeenten Kotka en Hamina</i>	<i>3-5 april 2007</i>
<i>Bezoek ambassadeur Estland aan Noord-Nederland</i>	<i>19 april 2007</i>
<i>Oprichting Verbond van Nederlands-Duitse ondernemingen (VNDU) in Lingen</i>	<i>25 april 2007</i>
<i>Presentatie NOA tijdens Holland Days in Riga, Letland</i>	<i>27 april 2007</i>
<i>NOA evenement tijdens Noorderzon Theater Festival in Groningen</i>	<i>21 augustus 2007</i>
<i>Bezoek aan Baltic Sea Parliamentary Forum in Berlijn met noordelijke statenleden</i>	<i>25-28 augustus 2007</i>
<i>Start internationaal NOA trainee project i.s.m. AIIESEC</i>	<i>1 september 2007</i>
<i>Presentatie NOA voor ambassadeur van Duitsland</i>	<i>25 september 2007</i>

Het bovenstaande overzicht is slechts een greep uit een grotere hoeveelheid activiteiten die de afgelopen periode hebben plaatsgevonden. Het laat duidelijk zien dat de NOA de afgelopen anderhalf jaar echt is gaan leven bij diverse stakeholders in Noord-Nederland, maar ook daarbuiten.

1.3 Het Actieplan NOA 2007-2010

Eind 2006 heeft het SNN bestuur besloten dat op basis van de verkregen reacties uit binnen- en buitenland een Actieplan NOA 2007-2010 wordt opgesteld. Daarbij zullen ook de aanbevelingen van het communicatieplan en de uitkomsten van een door het Deense bureau COWI uitgevoerde nulmeting naar relaties tussen Noord-Nederland en het NOA-gebied betrokken worden.

Het nu voorliggende Actieplan beschrijft allereerst de belangrijkste uitkomsten van die verkenningsronde en de nulmeting. Het perspectief dat het SNN met de NOA voor ogen heeft, staat centraal in de beschrijving van de visie en de strategie. Die strategie mondt uit in een programma met thema's en actielijnen en een visie op organisatie, uitvoering, communicatie en financiën.

Het Actieplan is vastgesteld door het Dagelijks Bestuur van het SNN en sluit aan bij de ambities zoals verwoord in de collegeprogramma's en de diverse omgevings- en streekplannen van de drie noordelijke provincies.

2. Van Amsterdam naar Helsinki: 10 boodschappen voor Noord-Nederland

De missie van het NOA-initiatief gaat over verbinden en samenwerken. Centraal staat de versterking van de netwerken tussen Noord-Nederland en de rest van het NOA-gebied. Draagvlak en medewerking van de partners in Noord-Nederland en daarbuiten zijn daarvoor essentieel. Daarom is vanaf het voorjaar 2006 tot aan het voorjaar 2007 een verkenningronde uitgevoerd langs partners, letterlijk van Amsterdam naar Helsinki. Er is daarbij met vertegenwoordigers van 115 organisaties (zie kader) gesproken in (Noord-) Nederland en daarbuiten. Dit om hen het NOA-concept te presenteren, te vragen naar hun mening, te informeren wat ze van het SNN verwachten en om na te gaan op welke manier ze al actief zijn in het NOA-gebied. Hieronder volgen de tien belangrijkste uitkomsten van die verkenningronde.

<i>Verkenningronde:</i> <i>Aantal organisaties</i>	<i>Noord-NL</i>	<i>Overig NL</i>	<i>Noord-Dld</i>	<i>Scandinavië en de Baltische Staten</i>
<i>Overheden</i>	19	13	7	13
<i>Bedrijfsleven</i>	29	2	2	2
<i>Kennisinstellingen</i>	12	0	1	0
<i>Culturele instellingen</i>	14	0	0	1

1. “Er is veel draagvlak voor de NOA in Noord-Nederland”

De NOA kan als concept op brede ondersteuning rekenen in Noord-Nederland. Dat blijkt niet alleen uit de belangstelling van overheden (gemeenten, provincies), maar ook uit de betrokkenheid van kennisinstellingen, bedrijfsleven en culturele organisaties.

De feiten spreken daarbij voor zich. Zo stonden het Jaarcongres 2006 van VNO-NCW Noord, de nieuwjaarsreceptie 2007 van de noordelijke Kamers van Koophandel en het AIESEC-congres 2007 over internationale stagiairs in het teken van de NOA. Op het AIESEC-congres zei dagvoorzitter Jaap Wolters hierover: *“De regio’s op de NOA zijn gigantisch in opkomst, al een aantal jaren. De Europese eenwording zorgt voor een enorme toename van de internationale handel. We kunnen wachten tot buitenlandse bedrijven bij ons komen, maar we kunnen ook zelf op pad gaan”*. In het najaar 2006 opende in Riga het Fryslân House haar deuren, een initiatief van het Friese bedrijfsleven met ondersteuning van de provincie Fryslân. En tijdens de opening van de tentoonstelling Akseli Gallen-Kallela, in het Groninger Museum, in december 2006 stond Kees van Twist uitvoerig stil bij de NOA ten overstaande van de Finse president, mevrouw Tarja Halonen.

“This is why this exhibition from Finland is so important. To the Groninger Museum, what is happening in Eastern and Northern Europe is of increasing significance. The geographical position of Groningen and the changing face of Europe, with borders that are expanding, give us every reason to turn our view to Northern and Eastern Europe. To Groningen and thus to our museum, that where our future lies. Perhaps even more so than in the West of the Netherlands. .... After all the political changes in the last few decades of the twentieth century, a new world has opened to the West. We stood with our backs to this world far too long.”

(Kees van Twist, directeur Groninger Museum; toespraak voor de Finse president ter gelegenheid van de opening van de tentoonstelling Akseli Gallen-Kallela, 16 december 2006)

2. “NOA is een zaak van lange adem, ga stap voor stap op weg richting het Noordoosten”

Diverse partijen wijzen op het lange termijn karakter van de NOA. De psychologische afstand naar Noordoost-Europa is nog steeds groot. In onze ‘mental map’ ligt Malaga dichterbij dan St.-Petersburg, een gevolg van de decennia lange Noord-Zuid oriëntatie van Nederland in een gedeeld naoorlogs Europa. En dat trek je niet in een paar jaar recht. Daarom luidt een veelgegeven advies om stap voor stap te werk te gaan en goed gebruik te maken van de Eems Dollard Regio (EDR) en de Nieuwe Hanze Interregio (NHI) als eerste schillen van de NOA.

Gemeenten als Emmen en Groningen geven daarbij het voorbeeld. Jaap Dijkstra, wethouder bij de gemeente Groningen en daar bestuurlijk trekker van de NOA, heeft het initiatief genomen om systematisch de NOA af te pellen: *“Wij gaan stap voor stap de contacten intensiveren, te beginnen met de Noord-Duitse partners Oldenburg, Bremen en vervolgens Hamburg. Wij laten dat ook doorwerken in de organisatiestructuur door voor elke Duitse partner een eigen accountmanager aan te wijzen en per partner een eigen samenwerkingsprogramma te ontwikkelen!”*.

3. “Maak de NOA concreter, ga ook op zoek naar quick wins”

Veelgehoord is de roep om ‘focus’ vanuit de constatering dat NOA nu wel erg breed wordt ingezet. De NOA moet substantie krijgen om echt succesvol te zijn. Ga op zoek naar ‘quick wins’ in de vorm van concrete projecten. Maak keuzes voor specifieke partnerregio’s en voor concrete thema’s en projecten.

4. “Laat de NOA geen keurslijf zijn, dat werkt contraproductief”

Vaak is de vraag gesteld wat onze SNN-partners moeten doen als er al heel goed wordt samengewerkt met partners buiten het NOA-gebied. Met name de Friese partners wijzen erop dat de NOA die andere contacten niet in de weg mag staan. De NOA moet niet aanbodgestuurd zijn, niet ‘samenwerken om het samenwerken’. De NOA kan als initiatief juist blijvende waarde hebben als deze vraaggericht te werk gaat: samenwerken omdat dat voorziet in een belang voor zowel de Noord-Nederlandse als de buitenlandse NOA-partners.

5. “Ga goed na wat je als Noord-Nederland te bieden hebt aan buitenlandse partners”

Het was het eerste punt dat de Noorse ambassadeur, mevrouw Eva Bugge, maakte toen ze geïnformeerd werd over het Noord-Nederlandse NOA-initiatief: *“Een aardig verhaal, maar waarom zou Noorwegen geïnteresseerd moeten zijn in Noord-Nederland? Wat hebben jullie eigenlijk te bieden wat samenwerking en zakendoen voor ons interessant maakt?”* Ook senator Uldall van Hamburg stelde tijdens het bezoek van de vier noordelijke Commissarissen van de Koningin de vraag wat wij Hamburg te bieden hebben. Die vragen maken het heel duidelijk dat we er niet alleen komen met een abstract en strategisch verhaal over de nieuwe kaart van Noord-Europa. Voor veel partners zijn wij in eerste instantie de vragende partij. Wij moeten duidelijk maken waarom we een interessante partner voor hen zijn. In gesprekken met partners in Noord-Nederland kwamen als mogelijke ‘unique sellings points’ de kennisclusters rond energie, water, sensortechnologie en life sciences naar voren, maar ook onze noordelijke cultuur (festivals, musea).

6. “Het gaat er vooral om op mkb-niveau bedrijven te wijzen op de kansen in het NOA-gebied en ze daarbij te ondersteunen”

De koepelorganisaties als VNO-NCW Noord en de Noordelijke Kamers van Koophandel zijn al overtuigd van de kansen die de NOA biedt. De handelsmissies van de KvK naar Scandinavische landen en de steeds nauwere samenwerking van VNO-NCW-Noord met de Noord-Duitse partners vormen daarvan het bewijs. Ook de grotere bedrijven hebben de NOA al ontdekt, lang voordat de overheden wakker werden. Een rederij als Wagenborg werkt al jarenlang in de Baltische en Scandinavische wateren voor o.a. de Finse papierindustrie.

Veel partijen wijzen erop dat het voor het SNN lastig is om een rol voor bedrijven te spelen anders dan via de ondersteuning van Interreg-projecten en het doorspelen van contacten. Wil het SNN voor het bedrijfsleven wat toe te voegen hebben, dan zit de uitdaging met name bij het mkb. Met de Noordelijke Kamers van Koophandel, de exportclubs en MKB-Noord zal het SNN moeten nagaan welke bijdrage het meest effectief is. Instrumenten die daarbij genoemd worden, zijn bijvoorbeeld presentatie tijdens de promotiedagen voor het bedrijfsleven, 'business-to-business meetings', 'meet-and-greet' bijeenkomsten en internationale stageprogramma's.

7. "Verbreed de NOA-organisatie met partners uit het bedrijfsleven, kennis- en culturele instellingen"

Veel suggesties wijzen op het belang van een NOA-organisatie die breder is dan alleen de Noord-Nederlandse overheden. Veel partners onderstrepen daarbij het belang van de betrokkenheid van bedrijfsleven, kennis- en culturele instellingen. Suggesties zijn een eigen organisatie naar analogie van de 'Maatschappij ter bevordering van de Zuiderzeelijn', het werken met contactpersonen voor de verschillende NOA-regio's, een 'Vrienden van de NOA' groep met bijvoorbeeld vertegenwoordigers van de RUG, NOM en dergelijke, liaison officers en offices in een aantal NOA-regio's, een parelsnoer van regionale ontwikkelingsmaatschappijen en -autoriteiten als SNN en NOM in het NOA-gebied, versterking van de SNN/NOA-organisatie op het gebied van promotie en projecten en ook: *werken met een naam die ook bij buitenlandse partners goed overkomt.*

Een andere aanbeveling is het werken met vaste herkenbare activiteiten, bijvoorbeeld door het organiseren van een jaarlijkse NOA-tafel met mensen vanuit politiek, bedrijfsleven, culturele en kennisinstellingen rond bepaalde thema's.

Tenslotte wijzen diverse partijen op het belang van aansprekende en betrokken bestuurlijke trekkers. Dat betekent dus een herkenbare 'mevrouw of meneer NOA' bij de provincies en de grote gemeenten. Een aantal leden van Provinciale Staten tekent daarbij aan dat de NOA nooit een zaak van alleen 'bobo's' mag worden. Contacten op het niveau van raden en staten is essentieel voor het draagvlak en de inbedding in bestuurlijk Noord-Nederland.

8. "Er zit veel perspectief in culturele NOA-projecten"

Naast de bekende thema's uit de SNN-strategische agenda (energie, sensortechnologie en water) wijzen vooral Nederlandse ambassadeurs in het NOA-gebied en ambassadeurs uit Noordoost-Europa in Den Haag op de perspectieven die versterkte culturele samenwerking kan bieden. De komst van de Finse president naar Groningen voor de opening van de Akseli Gallen-Kallela tentoonstelling laat zien dat cultuur deuren opent die anders gesloten blijven. Er bruist al veel op cultureel terrein. Er bestaan intensieve contacten met de Kunsthalle Emden en het Cultureel Instituut van Bremen. Het Noorderzon festival en de Kunstmaand Ameland richten de blik naar het Noorden en het Deens Cultureel Instituut werkt samen met projecten rond Waddenart. Op een bijeenkomst met meer dan dertig vertegenwoordigers uit de Noord-Nederlandse kunst- en cultuurwereld, in februari 2007, kwamen de uitwisseling van informatie over NOA-gerelateerde activiteiten en de mogelijkheid voor financiële ondersteuning van zowel grotere activiteiten en festivals als van de meer kleinschalige ateliers en broedkamerachtige activiteiten als belangrijkste prioriteiten naar voren.

"De economische effecten van culturele festivals als Oerol zijn vaak groter dan die van het aanleggen van nieuwe bedrijventerreinen"

(Simon Tijsma, Provincie Fryslân, tijdens de bijeenkomst Kunst, Cultuur, Economie en NOA, februari 2007)

Hanno Brand van het Hanze Studie Centrum van de RUG wees daarbij op de betekenis van het “Hanze”-thema als voertuig en als historisch en cultureel referentiekader. Samen met het Groninger Museum organiseert hij voor 2009 een manifestatie “Rondom de Sont” die geheel in het teken staat van de Hanze. Ook Delfsail 2009 krijgt de Hanze als thema mee. Het Groninger Museum en het Hanze Studie Centrum zien grote mogelijkheden voor het SNN om in het kielzog van de Hanze-manifestatie een Hanze-Forum rond de NOA te organiseren met deelnemers uit het hele NOA-gebied.

9. “De NOA houdt niet op bij Lemmer”

Veel partijen in Noord-Nederland noemen de schakelfunctie van Noord-Nederland tussen de Randstad en Noordoost-Europa. Daarom is ook gesproken met de ‘buren’ in de Randstad (Amsterdam, Almere, Flevoland, Noord-Holland) en in Oost-Nederland (Overijssel). Vanuit Flevoland is duidelijke steun voor de NOA-gedachte. De provincie Flevoland positioneert zichzelf als de poort van de Randstad naar het Noorden. Het Omgevingsplan 2006 van Flevoland koppelt de stedelijke hoofdstructuur mede aan de Noordelijke Ontwikkelingsas.

“Een andere reden waarom Flevoland van belang is voor Amsterdam, is de verbindingsfunctie met het Noorden. Flevoland heeft een sterke verbinding met Noord- en Oost-Nederland. De bestaande A6/A7-zône naar Leeuwarden en Groningen is bekend, maar in 2020 zullen ook de N23 en de Hanzelijn naar Zwolle (en misschien zelfs wel de Zuiderzeelijn!) volop in gebruik zijn! Noord-Nederland heeft een economie van rust en ruimte en draagt door haar eigen specifieke kwaliteiten bij aan het welbevinden van de Randstadbewoner. Daarnaast oriënteert Noord-Nederland zich meer en meer op internationale contacten. De Noordelijke Ontwikkelingsas heeft daarmee de potentie om uit te groeien tot een toekomstige ruimtelijk-economische as die Amsterdam verbindt met steden als Groningen, Bremen, Kopenhagen, Stockholm, etc. De economieën van Scandinavië en de Baltische Staten zijn veelbelovend en bieden ongetwijfeld kansen voor Amsterdam. In de verbindingen naar Zuid-Europa en Midden-Europa is de laatste jaren veel geïnvesteerd, maar de verbinding naar Noord-Europa wordt meer en meer interessant. De Noordelijke Ontwikkelingsas maakt dat Amsterdam uit de periferie wordt getrokken en meer onderdeel van een netwerk wordt. Wil Amsterdam in 2020 een rol van betekenis blijven spelen, dan moet zij zich realiseren dat haar belang afhangt van de rol die de stad (inter)nationaal kan spelen. Flevoland biedt Amsterdam en de Noordvleugel veel kansen om die rol te versterken. En natuurlijk is dat soms uit eigenbelang van Flevoland...!”

(Uit: Het Nieuwe Amsterdam van John Bos, gedeputeerde van Flevoland, najaar 2006)

De gemeente Amsterdam is nog veel minder bezig met de relatie met Noordoost-Europa. Met Helsinki zijn er contacten rond het thema “Creatieve Stad” en dat is het verder wel. Wel oriënteert het Gemeentelijk Havenbedrijf van Amsterdam zich actief op het Oostzeegebied, onder andere via het Interreg-project “Motorways of the Sea”. Dat leidt soms tot onverwachte contacten zoals Peter Sniijders, wethouder van Coevorden, illustreerde: “Wij overleggen met het Havenbedrijf van Amsterdam over de doorvoer vanuit Amsterdam van containers per rail. Wij zijn daarom ook lid geworden van het Coordinating Council Trans Siberian Trainway”.

In de provincie Noord-Holland zijn vooral de gemeenten en organisaties in de noordelijke helft van de provincie geïnteresseerd. Zij hebben samen een consultant aangetrokken die gaat adviseren hoe deze regio het best op de NOA-ontwikkelingen vanuit Noord-Nederland kan inspelen.

Overijssel tenslotte bekijkt de aanpak van Noord-Nederland met belangstelling, maar ziet de Oost-West as richting Hannover/Berlijn en de samenwerking met Nordrhein-Westfalen als haar belangrijkste richtsnoeren.

10. “Maak werk van de rol van het Rijk: naast woorden ook daden”

De Nota Ruimte, Pieken in de Delta en de Nota Mobiliteit: in al deze nota's wijdt het Rijk mooie woorden aan de NOA en de rol van Noord-Nederland als poort naar Noordoost-Europa. Om na te gaan hoe deze woorden in de praktijk uitpakken, is met vertegenwoordigers van diverse departementen (EZ, BuZa, LNV, V&W, VROM, OCW) gesproken. Het meest opvallend is de ondersteuning vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Bij de directie Midden/West-Europa (waaronder ook Noord-Europa valt) van BuZa in Den Haag is veel interesse voor de NOA en is ook de suggestie gedaan voor een presentatie van de NOA-aanpak op de jaarlijkse ambassadeursconferentie. Bijzonder is de zeer actieve steun vanuit de consulaten en ambassades in het NOA-gebied. Robert Engels, ambassadeur voor Nederland in Helsinki, zei hierover: *“Onze rol wordt steeds meer om Nederlandse regio's en steden te ondersteunen bij het leggen van contacten. Die rol wordt voor mij als ambassadeur in het Europa van de regio's steeds belangrijker. De onderliggende gedachte van de NOA herken ik in hoge mate, omdat ik de afgelopen jaren de veranderingen die zich hier voltrekken van nabij heb mogen ervaren”*.

Ook vertegenwoordigers van het Ministerie van Economische Zaken ondersteunen de NOA actief, maar hebben wel hun handen meer dan vol aan het vervolgproces van het congres “Versterken door Verbinden” rond de noordelijke economische pieken met Bremen en Niedersachsen, van juni 2006.

Het Ministerie van VROM heeft in het voor jaar van 2007 een seminar over de internationale positionering van de stedelijke netwerken (Nota Ruimte) georganiseerd, waar de relatie van Groningen-Assen met de NOA als pilot centraal stond. De VROM-vertegenwoordigers pleitten daar vooral voor een sterkere focus van onze NOA-aanpak.

De 10 boodschappen voor Noord-Nederland:

1. *Er is veel draagvlak voor de NOA in Noord-Nederland*
2. *NOA is een zaak van lange adem, ga stap voor stap op weg richting het Noordoosten*
3. *Maak de NOA concreter, ga ook op zoek naar quick wins*
4. *Laat de NOA geen keurslijf zijn, dat werkt contraproductief*
5. *Ga goed na wat je als Noord-Nederland te bieden hebt aan buitenlandse partners*
6. *Het gaat er vooral om op mkb-niveau bedrijven te wijzen op de kansen in het NOA-gebied en ze daarbij te ondersteunen*
7. *Verbreed de NOA-organisatie met partners uit het bedrijfsleven, kennis- en culturele instellingen*
8. *Er zit veel perspectief in culturele NOA-projecten*
9. *De NOA houdt niet op bij Lemmer*
10. *Maak werk van de rol van het Rijk: naast woorden ook daden*

3. Nulmeting: de netwerken van Noord-Nederland met het NOA-gebied

3.1 Achtergrond

Versterking van de netwerken van Noord-Nederland met Noordoost-Europa is één van de hoofdpogingen van het NOA-initiatief. Om in de toekomst te kunnen nagaan hoe de netwerken in de NOA-regio zich ontwikkelen, is in opdracht van het SNN door het Deense bureau COWI i.s.m. de Radboud Universiteit Nijmegen een nulmeting uitgevoerd. Centrale vraag hierbij was: “Hoe staan de netwerken van Noord-Nederland met Noordoost-Europa ervoor?” Als peiljaar is 2006 gebruikt.

De nulmeting is uitgevoerd voor vijf verschillende soorten netwerken: *publieke netwerken, kennisnetwerken, handelsrelaties/zakelijke netwerken, infrastructurele netwerken, culturele netwerken en toerisme* en aan de hand van 13 indicatoren. Verder is de deelname vanuit Noord-Nederland aan EU-programma's als indicator meegenomen.

Voor het onderzoek zijn meer dan 150 interviews gehouden in 7 verschillende NOA-landen (ongeveer 100 vanuit het bedrijfsleven, 30 vanuit kenniscentra en universiteiten, 25 vanuit de culturele wereld).

3.2 Uitkomsten

De nulmeting heeft een uitgebreide hoeveelheid gegevens opgeleverd die over een aantal jaren als basis kan dienen voor een herhalingsonderzoek. Aan de hand van het verzamelde materiaal is een aantal conclusies te trekken:

Publieke netwerken

Buiten Noord-Duitsland bestaan er nog maar erg weinig formele contacten tussen Noord-Nederlandse overheden en overheden in het NOA-gebied. Belangrijk is ook de constatering dat Noord-Nederland als entiteit en regio een zeer bleek profiel heeft in het NOA-gebied, zelfs in een geografisch nabijgelegen gebied als Noord-Duitsland. Individuele provincies en steden zijn bekender, afgaande op de interviews en op de referenties op het internet. De buitenlandse Kamers van Koophandel refereren meestal aan Nederland, soms aan afzonderlijke provincies, maar nooit aan Noord-Nederland. Hetzelfde geldt voor de meeste 'Baltische' organisaties.

Kennisnetwerken

Er bestaat een aantal meerjarige samenwerkingsverbanden tussen Noord-Nederlandse hogescholen en de Rijksuniversiteit Groningen met partnerinstellingen in het NOA-gebied, met name in Duitsland, Zweden en Finland. Deze samenwerking wordt door de partners als positief ervaren. Echter, uit de interviews komt naar voren dat voor veel kennisinstellingen de partnerkeuze niet bepaald wordt door geografische overwegingen, maar veel meer door persoonlijke contacten, strategische overwegingen en wetenschappelijke interesses.

Handelsrelaties/zakelijke netwerken

Het NOA-gebied is goed voor ruim 12% van de Nederlandse export. Verder komt 13% van de Nederlandse import uit de NOA-landen, een cijfer dat overigens zwaar beïnvloed wordt door de energie-import uit Rusland en Noorwegen.

Interessant zijn de uitkomsten van interviews met bedrijven uit het NOA-gebied, waaraan is voorgelegd welke sectoren als meest perspectiefrijk worden gezien. De *energiesector* (vooral duurzame vormen van energieopwekking) wordt als het meest interessant gezien, terwijl de *agribusiness-sector* het minst interessant lijkt voor de meeste NOA-landen. Zweedse en Deense bedrijven zijn geïnteresseerd in *afvalwaterbehandeling*.

<i>Activity level of NEC countries business relationships with the Northern Netherlands</i>								
	<i>Energy sector</i>		<i>Bio-based/Agri-business sector</i>		<i>Science and technology sector</i>		<i>Water technology sector</i>	
	<i>Present</i>	<i>Future</i>	<i>Present</i>	<i>Future</i>	<i>Present</i>	<i>Future</i>	<i>Present</i>	<i>Future</i>
<i>Germany</i>	<i>High</i>	<i>High</i>	<i>Medium</i>	<i>Medium</i>	<i>Low</i>	<i>Medium</i>	<i>Low</i>	<i>Low</i>
<i>Denmark</i>	<i>High</i>	<i>Medium</i>	<i>High</i>	<i>Medium</i>	<i>High</i>	<i>High</i>	<i>High</i>	<i>Medium</i>
<i>Sweden</i>	<i>Medium</i>	<i>High</i>	<i>Medium</i>	<i>Low</i>	<i>Low</i>	<i>n.a.</i>	<i>Low</i>	<i>Medium</i>
<i>Finland</i>	<i>Low</i>	<i>Medium</i>	<i>High</i>	<i>Medium</i>	<i>High</i>	<i>High</i>	<i>Medium</i>	<i>High</i>
<i>Poland</i>	<i>Low</i>	<i>Low</i>	<i>Low</i>	<i>Low</i>	<i>Low</i>	<i>Medium</i>	<i>Low</i>	<i>Low</i>

Bron: Zero Measurement Northeast Corridor, COWI 2007

Infrastructurele netwerken

Een belangrijke constatering van het bureau COWI is, dat de relaties op het gebied van transport en logistiek (weg, rail, lucht, water) met het NOA-gebied nog zwak ontwikkeld zijn. Met het geografische nabije Noord-Duitsland zijn de transportrelaties het best ontwikkeld. Wat betreft het railtransport vallen de lange reistijden en de vele overstappen op, als het gaat om de verbinding tussen Noord-Nederland en de meeste NOA-bestemmingen.

Cultuur en toerisme

Bekend is het relatief hoge percentage toeristen uit Duitsland en in mindere mate Scandinavië dat in Nederland de noordelijke provincies aandoet.

<i>Number of nights spent by guests from the NEC in Groningen, Fryslân and Drenthe (NL). Baseline year 2005</i>						
	<i>Groningen</i>	<i>Fryslân</i>	<i>Drenthe</i>	<i>NN total</i>	<i>Guests in NN as % of total NL</i>	<i>NL</i>
<i>Germany</i>	<i>159.000</i>	<i>894.700</i>	<i>240.300</i>	<i>1.294.000</i>	<i>45,6%</i>	<i>2.840.000</i>
<i>Denmark</i>	<i>7.900</i>	<i>8.400</i>	<i>5.500</i>	<i>21.800</i>	<i>9,1%</i>	<i>240.000</i>
<i>Sweden</i>	<i>5.500</i>	<i>4.400</i>	<i>4.000</i>	<i>13.900</i>	<i>7,7%</i>	<i>180.000</i>

Bron: Zero Measurement Northeast Corridor, COWI 2007
Regional numbers: Statistics Netherlands
National Figures: Tourisme en recreatie in cijfers 2006, Statistics Netherlands

Interessant is ook de toenemende interesse die geconstateerd is voor culturele uitwisseling. Hierbij lijken geografische afstanden veel minder een rol te spelen. Uit de interviews komt een belangstelling naar voren voor uitbouw van de culturele contacten in Duitsland, Zweden, Finland, Estland en in mindere mate Denemarken.

Samenwerking via EU-programma's

Duidelijk is dat Noord-Nederland zeer goed gebruik heeft gemaakt van met name de Interreg A en B programma's. Onder Interreg IIIA zijn in de periode 2000-2006 59 projecten met partners uit Duits-land uitgevoerd. In het IIIB Noordzeeprogramma is een uitgebreid netwerk opgebouwd met 43 projecten van in totaal 70 projecten. Wat betreft Interreg C constateert de Deense consultant dat het Hanse Passage project een interessant opstapje kan zijn voor de versterking van de contacten in het Baltische Zeegebied. Noord-Nederland heeft tot nu toe nog geen projecten ontwikkeld in het kader van het Interreg Baltic Sea Programme. Voor de programmaperiode 2007-2013 is dit wel mogelijk geworden. Hier is nog een wereld te winnen, zeker waar het gaat om de versterking van de publieke contacten. Ondermaats presteert Noord-Nederland wat betreft de zogeheten Kaderprogramma's. Het komende 7e Kaderprogramma en met name daarbinnen het deelprogramma *Regions of Knowledge* vormt wat dat betreft dé uitdaging voor de komende programmaperiode 2007-2013.

3.3 Groeten uit Kopenhagen: 10 adviezen van COWI voor Noord-Nederland

Aan het bureau COWI is gevraagd om op basis van de uitkomsten van de interviews en de gegevensverzamelingen met een aantal aanbevelingen te komen. De Deense adviseurs geven Noord-Nederland het volgende mee:

1. Ga een extra inspanning aan vanuit Noord-Nederland om de contacten met vooral verder weg gelegen NOA-regio's te versterken
2. Maak gebruik van bestaande publieke kaders, zoals het Baltic Development Forum en het Interreg Baltic Sea Region Programme en richt je daarbij op de Noord-Nederlandse speerpuntsectoren
3. Stimuleer het aangaan van samenwerking van steden en provincies in Noord-Nederland met partners in de Scandinavische en Baltische landen, want daarmee zijn de contacten nog erg dun
4. Bouw de bestaande samenwerkingsverbanden tussen hogescholen en universiteiten verder uit en maak daarbij gebruik van de Europese programma's. Stimuleer de uitwisseling van studenten en medewerkers. Zet daarbij ook eigen stimuleringsmiddelen in
5. Richt je voor wat betreft de samenwerking rond speerpuntsectoren ('key areas') als energie en watertechnologie op uitwisseling op basis van gelijkwaardigheid; je hebt namelijk te maken met technologisch hoogontwikkelde partners die zelf ook wat te bieden hebben
6. Stel één of meerdere werkgroepen in met mensen vanuit het bedrijfsleven om per sector de kansen van de NOA te verkennen. Maak daarbij ook gebruik van de Kamers van Koophandel in de partnerlanden. Mobiliseer het Noord-Nederlandse bedrijfsleven ook via maatregelen als beurzen, 'meet and greet' bijeenkomsten en 'business-to-business meetings'
7. Maak werk van culturele uitwisselingen, want veel partners in het NOA-gebied zijn daarin geïnteresseerd. Denk aan seminars of thematische manifestaties, bijvoorbeeld gerelateerd aan het Waddengebied. Breng de culturele activiteiten in kaart voor zover interessant voor de samenwerking van Noord-Nederland met de NOA-partners
8. Verbind toerisme en cultuur bijvoorbeeld aan de hand van evenementen; stel een werkgroep in met de belangrijkste Noord-Nederlandse spelers op cultureel gebied om de activiteiten goed te focussen
9. Stimuleer de deelname aan Europese programma's, bijvoorbeeld via het organiseren van 'partnersearch' en 'matching' bijeenkomsten
10. Ondersteun de beschikbaarheid van de juiste mensen voor de bemensing van strategisch belangrijke EU-projecten.

4. Visie en strategie

In de vorige hoofdstukken zijn aan de hand van de uitkomsten van de nulmeting en de verkenningronde de perspectieven en de valkuilen van het Noord-Nederlandse NOA-initiatief beschreven. Deze gegevens vormen een belangrijk uitgangspunt voor de visie die het SNN ontwikkelt voor de Noordelijke Ontwikkelingsas en op de strategie die in dit Actieplan NOA is gekozen.

Dit hoofdstuk beschrijft de visie en de missie van Noord-Nederland ten aanzien van de NOA. De strategie geeft aan op welke wijze het Actieplan NOA een bijdrage gaat leveren aan de realisering van de visie en de missie. De strategie bestaat uit een lange termijn inzet en een aantal korte termijn acties.

4.1 Van visie naar missie

De visie van Noord-Nederland op de NOA luidt:

Noordoost-Europa is de best presterende Europese regio op het gebied van groei, innovatie en onderwijs en Noord-Nederland is dé toegangspoort tot deze regio. Daarmee ontwikkelen wij ons tot een aantrekkelijke en vanzelfsprekende schakel tussen de Randstad en Noordoost-Europa. Samen met het bedrijfsleven, kennis- en culturele instellingen bouwen wij aan de uitbreiding van handelsrelaties en kennisnetwerken. Dat is van groot belang nu de dynamiek op Europese schaal één van de sturende principes is geworden voor het economisch perspectief van Nederland en zijn economische motor, de Randstad. Wij willen ons profileren met behulp van de sterke en kansrijke sleutelgebieden en speerpuntsectoren uit de Strategische Agenda en zoeken partners binnen deze as om de kansen verder te benutten.

Noord-Nederland kiest met deze visie voor een actieve en leidende rol bij het verkennen en uitdragen van de mogelijkheden die de NOA biedt voor Nederland en de andere regio's op de NOA. Bij het leggen van contacten en het samenwerken op economisch, wetenschappelijk en cultureel gebied ligt de focus op de regio's op de NOA. Dit moet op de lange termijn leiden tot een versterking van de ruimtelijk-economische positie van Noord-Nederland. Die economische structuurversterking is niet alleen het bestaansrecht van het SNN, maar ook de toetssteen waaraan de resultaten van het NOA-initiatief afgemeten worden.

Het SNN wil voor een langere termijn als makelaar optreden. Een makelaar die samenwerkingsverbanden op een zo breed mogelijk maatschappelijk terrein tot stand brengt. Tussen enerzijds de actoren gevestigd in Noord-Nederland en anderzijds relevante actoren in Randstad, Scandinavië en natuurlijk vooral in Noord-Duitsland. Het SNN wil zich inzetten om deze samenwerking te ondersteunen en te optimaliseren via alle denkbare modaliteiten.

De missie van het NOA-initiatief luidt als volgt:

Noord-Nederland wil onze regio in Noordoost-Europa positioneren door contacten te leggen en samenwerking te bevorderen tussen overheden, bedrijfsleven, kennisinstellingen en culturele instellingen, waarbij het vertrekpunt wordt gevormd door de sleutelgebieden en speerpuntsectoren van de Strategische Agenda voor Noord-Nederland.

4.2 Doelstelling en strategie: lange termijn inzet, korte termijn acties

De uitgangspunten van de hiervoor beschreven visie en de missie resulteren in de volgende doelstelling voor de NOA:

Voor de periode 2007-2010 een toename van het aantal contacten en versterking van de netwerken tussen overheden, bedrijfsleven, kennisinstellingen en culturele instellingen van Noord-Nederland en Noordoost-Europa.

Het SNN kiest op basis van deze doelstelling voor de volgende lange termijn inzet:

1. *Profilering van “Noord-Nederland” in de NOA-regio’s rond de Noordelijke kennisclusters en het thema cultuur samen met het bedrijfsleven en publieke partijen*
2. *Extra inzet op exportprogramma’s voor mkb via het Koers Noord programma*
3. *Bevordering van projectontwikkeling met NOA-partners via EU-programma’s (Interreg NSR/BSR, 7^e Kaderprogramma) en via het Baltic Development Forum en Flevoland en andere Randstad- en Noordvleugelpartners betrekken bij projectontwikkeling*
4. *Verbreiding van de NOA-organisatie in Noord-Nederland met partners uit het bedrijfsleven, kennis- en culturele instellingen*
5. *Internationale uitbouw van de NOA-organisatie, te beginnen met benutting van EDR en NHI als eerste schillen van de NOA*

Om dit te realiseren wordt de komende periode ingezet op de volgende vijf actielijnen:

1. **‘NOA in business’: bevordering kansen NOA voor het bedrijfsleven**
  - *Ontwikkelen van een marktgedreven exportprogrammalijn met concrete en gerichte exportprogramma’s en –reizen. De Noordelijke pieken en de landen die deel uitmaken van de NOA zijn daarbij speerpunten (samenhang met het Koers Noord programma)*
  - *Versterking grensoverschrijdende connectiviteit o.a. via NOA- seminar ‘Logistiek en NOA’ bij opening A37, agendering Oost-West multimodale TEN-verbinding (met Duitse partners) en samenwerkingsproject havens Noord-NL met partners in Baltische Zeegebied*
  - *Deelname aan promotiedagen voor het bedrijfsleven in binnen- en buitenland*
2. **‘NOA als schakel tussen Gotenburg en Lissabon’: versterking kennisnetwerken**
  - *Promotie sleutelgebieden en speerpuntsectoren Noord-NL in NOA-gebied door ondersteuning netwerkbijeenkomsten, informatievoorziening en marktstudies*
  - *Versterking samenwerking kennisinstellingen (gezamenlijk onderzoek, uitwisseling studenten en stagiairs) o.a. via EU-programma’s en organiseren van contactbijeenkomsten*
  - *NOA-Academy: studenten uit NOA-gebied doen gezamenlijk projectmatig onderzoek*
3. **‘NOA verbindt’: bevordering publieke contacten en netwerken**
  - *Jaarlijkse NOA-tafel met vertegenwoordigers overheid, bedrijfsleven en cultuur rond een thema*
  - *Ondersteuning NOA-faciliteiten (liaison-offices, Ruslandhuis) voor het verdiepen van de economische en politieke banden met Noord-Nederland door middel van wetenschappelijke samenwerking, kennisoverdracht, opleidingen en trainingen*
  - *Bevordering en ondersteuning partnerrelaties tussen Noord-Nederlandse G4 en zustersteden in de NOA; organiseren bestuurlijke werkbezoeken vanuit Noord-Nederland*
  - *Netwerkprogramma: uitnodigen ambassadeurs NOA-landen en vertegenwoordigers potentiële partnerregio’s voor kennismaking en ‘meet and greet’ bijeenkomsten*
  - *Versterking betrokkenheid Flevoland/Noordvleugel Randstad*
4. **‘NOA voor Kunst en Cultuur’**
  - *Vorbereiding NOA-Forum tijdens Hanzemanifestatie 2009*
  - *Stimuleringsbudget culturele ‘NOA’-manifestaties en creatieve ‘broedkamer’ initiatieven*
  - *Ontwikkelen database/portal met overzicht NOA-gerelateerde culturele activiteiten*
5. **‘NOA een actieve EU-regio’**
  - *Workshops met NOA-partners voor gezamenlijke projectontwikkeling/partnersearch in het kader van Interreg NSR en BSR programma’s*
  - *Leadpartner initiative; initiëren strategisch NOA-project in Interreg North- en Baltic Sea programma’s*
  - *Extra inzet projectontwikkeling ‘Regions of knowledge’ (7^e Kaderprogr. EU) met NOA-regio’s*

4.3 Communicatiestrategie: ‘eerst contacten, dan contracten’

Goede communicatie ondersteunt het uitvoeren van de werkzaamheden rond de NOA. Vooral in de beginfase van het project is communicatie van groot belang, omdat er vooral gewerkt zal moeten worden aan het informeren van de doelgroepen. Uit de nulmeting en de verkenningsronde komt een aantal communicatieknelpunten naar voren. Deze knelpunten bevinden zich op het niveau van ‘kennis’ en ‘houding’ van de doelgroepen ten opzichte van de NOA, het Projectbureau NOA en de regio Noord-Nederland. Om deze knelpunten weg te nemen is de volgende communicatiedoelstelling opgesteld:

Overheden, semi-overheden, kennisinstellingen en marktpartijen uit de NOA-regio's kennen het NOA-concept en de mogelijkheden die het voor hen biedt. Tevens kennen ze Noord-Nederland als een actieve trekker van het concept en als een aantrekkelijke en vanzelfsprekende partner om de mogelijkheden van de NOA mee te benutten.

Het Projectbureau NOA zet in op de volgende communicatiestrategie:

1. Bekendheid over en draagvlak voor het NOA-concept creëren bij de belangrijke stakeholders in (Noord-) Nederland (informeren en dialogiseren)
2. Bekendheid verkrijgen bij buitenlandse doelgroepen over de regio Noord-Nederland en het NOA-concept (informeren en dialogiseren)
3. Creëren van partnerschappen en doorontwikkelen van de communicatie (formereren)

De bovenstaande stappen zouden eigenlijk in deze volgorde afgewerkt moeten worden. Echter, gezien de dynamiek die de werkzaamheden van het projectbureau NOA tot nu toe kenmerken, zullen de stappen naar verwachting door elkaar heen lopen. De taak van de NOA-communicatiemedewerker is om de bovenstaande strategie te bewaken. Dit geldt ook voor het aangaan van contacten met nieuwe doelgroepen. Ook het organiseren en monitoren van follow-up acties behoort tot de taak van de NOA-communicatiemedewerker.

De communicatieboodschap:

De boodschap richting de doelgroepen is drieledig. Alle interne en externe uitingen dienen te passen binnen één van onderstaande boodschappen:

1. De NOA is een nieuwe dynamische Trans-Europese as die zich aan het vormen is tussen Sint-Petersburg en de Randstad. De gebieden op de NOA hebben grote overeenkomsten met elkaar op het gebied van algemene ontwikkeling, economische groei, (handels)geschiedenis, geografische ligging en mentaliteit. Via het zogenaamde stepping-stone model kan elke regio op de NOA niet alleen bijdragen aan de verdere totstandkoming van de NOA maar hier ook op meerdere fronten van profiteren.
2. Noord-Nederland ziet het potentieel van de NOA en is enthousiast trekker van het concept. Het verzorgt een makel- en schakelfunctie voor de verschillende doelgroepen en heeft de expertise om partijen wegwijs te maken op de NOA.
3. Noord-Nederland is door zijn unieke karakteristieken een aantrekkelijke partner voor andere regio's op de NOA.

Om de doelstellingen te bereiken via de voorgestelde strategie, zullen in 2007/2008 de volgende communicatieve acties ondernomen worden:

- Ontwikkelen van een eigen huisstijl
- Ontwikkelen van een eigen website
- Ontwikkelen van een nieuwe brochurelijn
- Ontwikkelen van een NOA-nieuwsbrief
- Verkennen mogelijkheden voor deelname aan beurzen in binnen- en buitenland
- Ontwikkelen van beeldmateriaal

- Ontwikkelen van relatiegeschenken
- Continueren van bestaande communicatieacties (waaronder intern charmeoffensief richting bestuurlijke/ambtelijke gremia, verzorgen van presentaties en lobbyactiviteiten)

4.4 Strategische betrokkenheid van het Rijk

Noordoost-Europa is de best presterende Europese regio op het gebied van groei, innovatie en onderwijs en versterking van de relaties met dit deel van Europa is van belang voor de hele 'BV Nederland'. Anders gezegd in de woorden van de gedeputeerde van Flevoland, de heer John Bos: *“De Noordelijke Ontwikkelingsas maakt dat Amsterdam uit de periferie wordt getrokken en meer onderdeel van een netwerk wordt. Wil Amsterdam in 2020 een rol van betekenis blijven spelen, dan moet zij zich realiseren dat haar belang afhangt van de rol die de stad (inter)nationaal kan spelen”* (zie ook Hoofdstuk 2, onder 9). Rijksinzet voor de NOA is daarmee niet alleen van betekenis voor Noord-Nederland, maar ondersteunt een strategisch belang van heel Nederland, inclusief de Randstad. Samen met het Rijk (zie Nota Pieken in de Delta) verwoordt Noord-Nederland het leidend thema als volgt: *Noord-Nederland schakel tussen de Randstad en Noordoost Europa!*

In onderstaand kader wordt de inzet richting het Rijk aangegeven.

Wat Noord-Nederland vraagt van het Rijk:

1. In het kader van Koers Noord meefinancieren en meewerken met de EVD en Kamers van Koophandel aan de ontwikkeling van concrete en gerichte exportprogramma's en -reizen waaraan de markt behoefte heeft en waarin de markt zelf ook daadwerkelijk participeert. Doel is het realiseren van een marktgedreven exportprogrammalijn waarbij ondernemers het initiatief nemen en aan het roer staan. De pieken en de landen die deel uitmaken van de Noordelijke Ontwikkelingsas zijn daarbij speerpunten
2. Voortvarende uitvoering van het met het congres 'Versterken door Verbinden' (Assen, juni 2006) door EZ ingezette proces met onze Duitse partners in Bremen en Niedersachsen rond de gezamenlijke 'pieken'
3. Samenwerken aan de versterking van relaties op het gebied van transport en logistiek (weg, water, rail en water) en actieve ondersteuning van agendering in Brussel van een Oost-West TEN verbinding Noord-Duitsland en Noord-Nederland, samen met de Duitse partners
4. Actieve ondersteuning van de ontwikkeling en inbreng van een aan de NOA gerelateerd 'strategisch project' in het kader van het Interreg IVB North Sea Programme en Baltic Sea Programme
5. Actieve ondersteuning van de internationale positionering van de Noord-Nederlandse NG4, waaronder de versterking van de relaties met de 'Metropolregionen' Oldenburg-Bremen en Hamburg met het stedelijk netwerk Groningen-Assen
6. Schakelen tussen de schalen:: betrekken van de Noord-Nederlandse Stedelijke Netwerken bij de internationale beleidsvorming; met het Rijk voorbeeldprojecten benoemen om te experimenteren met internationale samenwerking samen met kennisinstellingen en bedrijfsleven (Triple O: Overheid, Onderwijs en Ondernemers)
7. De Noordelijke Ontwikkelingsas opnemen in de uitvoeringsdocumenten van het Rijk, waaronder de uitvoeringsagenda Nota Ruimte
8. De Noordelijke Ontwikkelingsas inbrengen bij de voorbereiding en uitvoering van EU strategische documenten waaronder de Europese Territoriale Agenda
9. Actieve ondersteuning van de uitbreiding van handelsrelaties en kennisnetwerken in het NOA-gebied door het Rijksnetwerk ter plekke (ambassades, attachés, consulaten en dergelijke)
10. Internationale samenwerking kost de regio extra geld; daarom vraagt Noord-Nederland meefinanciering van de NOA-uitvoeringsagenda bijvoorbeeld aan de hand van gezamenlijk benoemde voorbeeldprojecten.

5. Organisatie en uitvoering

Met de NOA zet Noord-Nederland de komende jaren in op een ambitieuze internationaliseringsstrategie. Deze ambities vertalen zich in een NOA-Uitvoeringsagenda 2007-2008 en in een vernieuwde organisatie. Die NOA-Uitvoeringagenda 2007-2008 en de wijze waarop de nieuwe NOA-organisatie wordt ingericht zijn in dit hoofdstuk weergegeven. Trefwoorden daarbij zijn: *verbrede aansturing, internationalisering, concretisering van de actielijnen en versterkte inzet op promotie en projectontwikkeling.*

5.1 Van SNN-aansturing naar verbrede aansturing

Veel partners in Noord-Nederland onderstrepen het belang van de betrokkenheid van het bedrijfsleven, kennis- en culturele instellingen bij de ontwikkeling van de NOA. In lijn met deze adviezen zal de betrokkenheid en aansturing verbreed worden door de instelling van een *brede adviesgroep met vertegenwoordigers vanuit het bedrijfsleven, kennis- en culturele instellingen en onder voorzitterschap van de voorzitter van het Portefeuillehoudersoverleg (POHO) NOA van het SNN.* De adviesgroep komt tenminste twee maal per jaar bijeen. Op langere termijn kan de doorgroei naar een ‘Stichting ter ontwikkeling van de NOA’ worden overwogen met een bestuur samengesteld uit SNN, het Noordelijke bedrijfsleven en de Noordelijke kennis- en culturele instellingen. De NOA-projectorganisatie kan dan worden aangestuurd door deze stichting.

5.2 Bestuurlijke aansturing: Portefeuillehoudersoverleg NOA

De NOA wordt bestuurlijk aangestuurd door het SNN Portefeuillehoudersoverleg NOA (POHO-NOA). Hierin zitten de betrokken gedeputeerden van de drie provincies. De voorzitter van het POHO-NOA is de bestuurlijke trekker van de NOA en fungeert als het bestuurlijk boegbeeld voor het NOA-initiatief. Periodiek vindt overleg plaats van deze bestuurder met de projectleider. Per provincie en NG4-gemeente fungeert een bestuurder als dé herkenbare ‘mevrouw of meneer NOA’.

5.3 Van Projectbureau NOA naar “Nordconnect”

Om het NOA-initiatief van Noord-Nederland internationaal goed te kunnen presenteren is ervoor gekozen het Projectbureau NOA verder te laten gaan onder de naam “**Nordconnect**”. Dit mede op basis van de adviezen van externe communicatiebureaus. *Nordconnect* is een naam die in het hele doelgebied begrepen en herkend wordt. Deze naam geeft exact weer waarmee de projectorganisatie zich bezighoudt: “*Linking Northern Netherlands and Northern Europe*”.

Nordconnect wordt het platform van activiteiten dat gericht is op het vergroten van het aantal contacten tussen Noord-Nederlandse organisaties en die in Noordoost-Europa. Het secretariaat van *Nordconnect* wordt bemand door de NOA-medewerkers van het SNN.

Nordconnect wordt beheerd door het SNN, maar staat ten dienste van iedereen is die iets wil ondernemen in de NOA-regio. Dat betekent dat iedereen de beschikking kan krijgen over gegevens van *Nordconnect* (nieuws, data, presentaties, NOA-gegevens, enz.), maar dat iedereen ook informatie kan aanleveren waarvan men denkt dat deze interessant is voor anderen. Op deze manier wordt er een platform gecreëerd van organisaties die gezamenlijk de doelstellingen van de NOA dichterbij brengen.

Het belangrijkste communicatiemiddel waarvan *Nordconnect* gebruik zal gaan maken is de website. Deze website, *www.nordconnect.eu*, wordt het centrum van waaruit *Nordconnect* opereert. Het wordt een uitgebreide portal en database met allerlei interessante informatie over de NOA, regio's in Noordoost-Europa, Noord-Nederland en NOA-gerelateerde activiteiten. Als deze website klaar is, wordt met de interne en externe positionering van *Nordconnect* begonnen.

Voor *Nordconnect* is door een extern communicatiebureau een geheel eigen beeldmerk en huisstijl ontwikkeld, die vanaf nu zullen worden gebruikt:

5.4 Internationalisering NOA-organisatie: naar een internationaal netwerk

Lange termijn perspectief is een netwerkachtig internationaal samenwerkingsverband van regio's in het NOA-gebied. De regio's werken samen, wisselen uit, ontwikkelen projecten in EU-kader en ontmoeten elkaar op een interregionaal NOA-Forum. Dit in de geest van de recent in Leipzig onder het Duitse EU-voorzitterschap vastgestelde *Europese Territoriale Agenda* (zie kader op pagina 21).

Op de korte termijn wordt gewerkt aan een versterkte samenhang van de NOA-aanpak met de EDR en de NHI.

Tenslotte zal een start worden gemaakt met het verkennen van de ontwikkeling van een drietal liaison-offices (locaties: Kopenhagen/Malmø, Finland/Estland/St.-Petersburg en Litouwen/Letland) samen met het Noord-Nederlandse bedrijfsleven. Uitgangspunt is een efficiënt ingerichte structuur en daarom wordt bij voorkeur aangesloten bij bestaande vestigingen, zoals het Fryslân House in Riga.

5.5 Van actielijnen naar acties: de NOA-Uitvoeringsagenda 2007-2008

In paragraaf 4.2 is de NOA-strategie uitgewerkt in een vijftal actielijnen. In het hierna weergegeven overzicht zijn die actielijnen vertaald in concrete activiteiten voor de komende periode: de NOA-Uitvoeringsagenda 2007-2008. Uitgangspunt daarbij is, dat de financiering afhankelijk van de aard van de activiteit gezamenlijk met de partners in Noord-Nederland wordt opgebracht.

De NOA Uitvoeringsagenda 2007-2008:

	2 ^e helft 2007	1 ^e helft 2008	2 ^e helft 2008
1. 'NOA in business'	<ul style="list-style-type: none"> • Seminar 'Logistiek en NOA' bij opening A37 • NOA-plein tijdens promotiedagen bedrijfsleven Groningen • Deelname aan de promotiedagen in Oldenburg 	<ul style="list-style-type: none"> • Start NOA export-programmalijn • Agendering Oost-West TEN verbinding. • Congres tijdens de Havendagen in Harlingen • Nordconnect stand bij de promotiedagen in Fryslân en Drenthe 	<ul style="list-style-type: none"> • NOA Promotierally met het bedrijfsleven • NOA deelname aan de promotiedagen Groningen • Deelname buitenlandse beurs
2. 'NOA als schakel tussen Gotenburg en Lissabon'	<ul style="list-style-type: none"> • Marktverkenningproject door IBS en AIESEC met stagiairs uit NOA-landen i.s.m. KvK en MKB-Noord 	<ul style="list-style-type: none"> • Organiseren van een netwerkbijeenkomst • Start NOA-Academy 	<ul style="list-style-type: none"> • Organiseren van een netwerkbijeenkomst • Vervolg AIESEC/IBS-project
3. 'NOA verbindt'	<ul style="list-style-type: none"> • Bezoek aan ambassadeurs Letland, Litouwen, Polen • Bestuurlijk bezoek aan Baltic Development Forum (BDF) in Tallinn • Werkbezoek voor NL ambassadeurs uit NOA-gebied aan Noord-Nederland • Start samenwerking Stedelijk netwerk Groningen-Assen en Metropolregion Bremen-Oldenburg 	<ul style="list-style-type: none"> • Bezoek van ambassadeurs Denemarken, Noordwegen, Zweden aan Noord-NL • Promotie N-NL op Holland Days in Riga • Bezoek vertegenwoordigers Finse havensteden Kotka en Hamina aan Harlingen en Groningen Seaports • Start ontwikkeling liaison offices • Bestuurlijk bezoek aan Sleswich-Holstein • Bezoek directeur BDF aan Noord-NL 	<ul style="list-style-type: none"> • Bezoek van ambassadeurs Letland, Litouwen, Polen en Finland aan Noord-NL • Bezoek AB-SNN aan Tallinn/Tartu • Bezoek aan BDF • Ontwikkeling liaison offices • NOA-Tafel rond thema "Energie" • Bestuurlijk bezoek N-NL aan Zuid-Zweden, Øresund
4. 'NOA voor Kunst en Cultuur'	<ul style="list-style-type: none"> • Start voorbereiding NOA Forum 2009 in samenhang met Hanzemanifestatie Groninger Museum en Delfsail • Voorbereiding NOA database/portal voor kunst&cultuur 	<ul style="list-style-type: none"> • Lancering database/portal met overzicht NOA-gerelateerde culturele activiteiten • Uitschrijven Tender Stimuleringsbudget culturele NOA-manifestaties en creatieve 'broedkamer' initiatieven • NOA netwerkbijeenkomsten 	<ul style="list-style-type: none"> • Voorbereiding NOA Forum 2009 • NOA netwerkbijeenkomsten tijdens culturele activiteiten • Toekenning stimuleringsbudget

<p>5. 'NOA een actieve EU-regio'</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Projectontwikkeling Interreg NSR/BSR met potentiële NOA partners • NOA-'leadpartner initiative'; initiëren strategisch NOA project Interreg North- en Baltic Sea Programme • Verkenning mogelijkheden Interreg IV-C waaronder een 'fast-track' initiatief 	<ul style="list-style-type: none"> • Projectontwikkeling 7^e Kaderprogramma en Interreg NSR/BSR • Workshop partnersearch rond Regions of Knowledge 	<ul style="list-style-type: none"> • Projectontwikkeling 7^e Kaderprogramma en Interreg NSR/BSR
---	---	--	--

5.6 NOA-projectorganisatie: tijdelijk extra personele inzet voor promotie en projectontwikkeling

De projectorganisatie NOA bestaat oorspronkelijk uit een *projectleider* en een *projectmedewerker*. Om de ambities met de NOA-Uitvoeringsagenda 2007-2008 te realiseren wordt de projectorganisatie de komende jaren tijdelijk versterkt met een *communicatiemedewerker* (ontwikkelen en onderhouden website, perscontacten, nieuwsbrieven, relatiebeheer, ontwikkeling promotie-materialen enz.), een *medewerker promotie en projecten* (organisatie events, beurzen, seminars, contactbijeenkomsten, bestuurlijke werkbezoeken e.d.) en een *medewerker secretariële en projectondersteuning* (administratieve ondersteuning).

De resultaten van de nulmeting onderstrepen de noodzaak van een extra inspanning. Uitkomsten van de interviews wijzen niet alleen op een zeer bleek profiel van Noord-Nederland in de NOA-regio's, maar belangrijker, ook op een grote onbekendheid met wat ons landsdeel te bieden heeft, te weten de speerpunten uit de Noordelijke Strategische Agenda. Daarom zet het Noorden onder het motto '*Eerst contacten, dan contracten*' extra in op de marketing van de regio en haar speerpunten.

Daarnaast is een extra inspanning nodig voor projectontwikkeling in het kader van het Interreg Baltic Sea Region (BSR) programma en het EU 7e Kaderprogramma (7e KP). Hiervoor zullen de drie provincies zorgdragen.

In overleg met de onderwijsinstellingen (RUG e.d.) wordt er naar gestreefd om daarnaast steeds één of meerder *stagiairs* (zo mogelijk ook uit de NOA-landen) bij de projectorganisatie onder te brengen vanuit de gedachte '*Een nieuwe NOA-stagiair, een nieuwe NOA-ambassadeur*'.

AIESEC actief voor de NOA

AIESEC is een internationale studentenorganisatie die de uitwisseling van stagiairs bevordert vanuit een ideëel oogmerk. AIESEC Groningen wil met studenten uit Noordoost-Europa een substantiële bijdrage leveren aan de internationalisering van de Noord-Nederlandse economie. Het doel is de bewustwording bij het bedrijfsleven in Noord-Nederland en studenten van de noodzaak tot internationale Europese samenwerking in zowel de publieke als de private sector. Het stageprogramma is tevens een kans voor het bedrijfsleven om internationaal toptalent op maat te rekruteren. Voor Noord-Nederland is dit project een mogelijkheid de trainees tot ambassadeurs van de regio te maken en binnen hun eigen land contacten te laten leggen. Samen met Kamer van Koophandel, het projectbureau NOA en de International Business School (IBS) werkt AIESEC aan een speciaal NOA-stageprogramma. Op een goed bezocht congres op 22 februari 2007 (met o.a. VNO-NCW) is het startsein voor dit project gegeven.

5.7 Budget: extra middelen voor promotie, NOA-gerelateerde Kunst&Cultuur en voor een (via Koers Noord) marktgedreven exportprogrammalijs

Het NOA-budget wordt ingezet voor procesgerelateerde zaken (onderzoek, promotie-campagne, communicatieactiviteiten, organisatie van bijeenkomsten en evenementen, bestuurlijke werkbezoeken enz.). Gelet op de vele te ontplooiën activiteiten zoals beschreven in 4.2 en 5.5 wordt het budget opgehoogd naar € 320.000.

Verder komt zowel uit de adviezen van de Deense consultant (op basis van de nulmeting) als uit de verkenningsronde in Noord-Nederland het belang van kunst- en cultuuruitingen voor de versterking van de netwerken tussen Noord-Nederland en de NOA-regio's naar voren. Daarom zal een *Stimuleringsbudget voor NOA-gerelateerde culturele manifestaties en creatieve 'broedkamer' initiatieven* worden ingesteld. Voor het jaar 2008 is hiervoor € 176.000 beschikbaar. Hiermee kunnen één of twee grotere evenementen (tentoonstelling, concert(tournee), theaterevenement) à € 75.000 - € 100.000 en één of meerdere *creatieve 'broedkamer' initiatieven* ondersteund worden. De eerder genoemde *brede adviesgroep* (met vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, kennis- en culturele instellingen onder voorzitterschap van SNN) schrijft hiervoor een tender uit en beoordeelt de aanvragen. Een voorwaarde voor de financiële ondersteuning is de mogelijkheid voor een combinatie met netwerkbijeenkomsten voor NOA-relaties. Nagegaan wordt of een deel van het stimuleringsbudget door partners kan worden gefinancierd.

Tenslotte ontwikkelt Nordconnect in het kader van het *EZ/SNN programma Koers Noord* in nauwe samenwerking met de EVD en de KvK's concrete en op mkb-gerichte exportprogramma's en -reizen waaraan de markt behoefte heeft en waarin de markt zelf ook daadwerkelijk participeert. Doel is het realiseren van een *marktgedreven exportprogrammalijs* waarbij ondernemers het initiatief nemen en aan het roer staan. De Noordelijke pieken en de landen die deel uitmaken van de Noordelijke Ontwikkelingsas zijn daarbij speerpunten. Financiering hiervan vindt plaats via het Koers Noord programma.

Internationaliseringsinzet Noord-Nederland sluit goed aan bij de ambities van de Europese Territoriale Agenda 2007:

De Territoriale Agenda legt de nadruk op het combineren van de Lissabon-agenda voor groei en werkgelegenheid en de Gotenburg-agenda voor duurzame ontwikkeling. Als uitdagingen voor ruimtelijke ordening in de Europese Unie in de komende periode worden genoemd: klimaatverandering, energievoorziening en energie-efficiëntie, transport en demografische verandering. Het document wil vooral de policentrische ontwikkeling in Europa stimuleren door middel van netwerken, clusters en partnerschappen. Daarmee wordt beoogd het economische zwaartepunt van Europa meer te verspreiden over verschillende regio's. De Territoriale Agenda is vastgesteld in mei 2007 in Leipzig en is het product van een proces dat in gang is gezet op de conferentie in Rotterdam in 2004 en verder is uitgewerkt in Luxemburg in 2005.

“Instead of evening out regional economic patterns and lifestyles, the innovative element in the European integration process focuses more on taking into account the diversity and potentials of the individual European regions, which will cooperate more closely in networks in the future.’... ‘The transfrontier and transnational cooperation of cities and regions must be regarded as an essential European platform for this new policy of territorial cohesion”. (EU Territorial Agenda, May 2007)

Colofon:

Tekst en vormgeving:

Elmer Koole   Projectleider NOA
Peter ten Kate   Projectmedewerker NOA

Druk: Huisdrukkerij Provincie Fryslân, Leeuwarden

Uitgave: Samenwerkingsverband Noord-Nederland
Postbus 239
9700 AE Groningen
tel. 058 - 292 51 18
E-mail: info@nordconnect.eu